

Poročilo o razstavnih dejavnostih etnografskega oddelka pri Gorenjskem muzeju v Kranju med leti 1960/1970

V obdobju zadnjih desetih let se je etnološki oddelek pri Gorenjskem muzeju v Kranju posvečal predvsem sistematičnemu etnografskemu delu na terenu. Terenskemu delu so sledile topografske razstave, ki jih je muzej pripravil v svojih razstavnih prostorih v Kranju, pa tudi na terenu. Poleg tega je etnografski oddelek Gorenjskega muzeja v Kranju v omenjenem obdobju pripravil še vrsto tematskih razstav, ki so prikazovale posamezne prvine ljudske kulture širšega gorenjskega območja.

Leta 1962 je bila v Gorenjskem muzeju (takratnem Mestnem muzeju) v Kranju odprta razstava **Gorenjska ljudska noša**. V originalih je prikazovala posamezne variante gorenjske kmečke noše iz 2. polovice 19. stoletja, starejšo nošo Gorenjcev so ponazarjale upodobitve (po Valvazorju, Hacquetu in Goldensteinu).

Izreden pomen in mesto ima v gorenjski ljudski kulturi nedvomno domača obrtna dejavnost. Na območju Gorenjske se je razvila vrsta domačih obrti, ki so krog svojih odjemalcev raztegnile daleč čez meje Kranjske (platnarstvo, sitarstvo, slamninarstvo, čipkarstvo pa lončarstvo in zvončarstvo). Na razvoj te, v preteklosti izredno žive domače obrtne dejavnosti na Gorenjskem je gotovo v veliki meri vplivala tudi ugodna geografska lega gorenjskega ozemlja. Na križišču starih prometnih poti je bila že zgodaj postavljena zveza s Primorsko na eni strani, na drugi strani pa zveza s sosednimi alpskimi deželami. Po teh poteh so prihajale pobude, po njih so tudi odhajali izdelki gorenjskih obrtnikov v tuje dežele.

Daljšim pripravam je leta 1965 v Kranju sledila razstava **Domača obrt na Gorenjskem**. Prikazane so bile vse oblike in zvrsti domačih obrti, ki so bile v 19. stoletju še v najlepšem razmahu (platnarstvo v Škofji Loki in okolici, suknarstvo v Begunjah, sitarstvo v Stražišču pri Kranju, nogavičarstvo v Trziču, slamninarstvo v okolici Domžal, čipkarstvo in krhkarstvo na škofjeloškem ozemlju, lončarstvo v Ljubnem in Komendi, zvončarstvo v okolici Gorij pri Bledu, piparstvo na Gorjušah v Bohinju, na Martinj vrhu v Selški dolini ter Moravški dolini, žbičarstvo in plehtarstvo v okolici Preddvora, škafarstvo v Bohinju in opekarstvo v kranjski okolici). Razstavljenih je bilo nad 100 izvornih eksponatov in 60 fotografij. Ob razstavi je izšel tudi vodnik z izčrpnim besedilom o zgodovini, obsegu in pomenu posameznih obrti ter o njihovem pomenu in obsegu v današnjem času in prostoru.

Velik odmev je pri občinstvu doživela razstava **Ljudska umetnost na Gorenjskem**, ki je bila leta 1965 odprta najprej v Kranju, kasneje pa je Gorenjski muzej z njo gostoval tudi v Beljaku. Poglavitni namen te razstave je bil prikazati domačemu in tujemu obiskovalcu vse prvine gorenjske ljudsko-umetnostne ustvarjalnosti, ki se je uveljavljala v kmečkem stavbarstvu, v ljudskem slikarstvu (freske, poslikano pohištvo, panjske končnice, votivne podobe, slike na steklo, sem sodijo tudi vezene), v rezbarstvu, kamnoseštvu, v umetnem kovaštvu pa v oblikovno kvalitetnih lončarskih izdelkih. Na razstavi je prevladovalo gradivo iz 19. stoletja, le s posameznimi predmeti (elementi ljudskega stavbarstva, votivne podobe, freske, poslikana skrinja, lesena plastika) je razstava segala v starejše obdobje, največ v 18. stoletje. Organizator razstave v Beljaku je gmotno omogočil tudi izdajo kataloga: *Volkskunst in Gorenjsko, Slowenien, Villach 1965*. Del razstave je bil l. 1967 prikazan še v pobratenem francoskem mestu ob Azurni obali, La Ciotat.

Domača obrt na Gorenjskem

Domača obrt na Gorenjskem

Študijsko zasnovana in v strokovnem pogledu pomembnejša je bila razstava **Gorenjska kmečka skrinja**, ki jo je muzej pripravil l. 1966.

V uvodnem delu razstave so bile s fotografijami prikazane starejše oblike kmečke skrinje (tesana skrinja, zabojna skrinja s podstavkom iz 2. polovice 15. stoletja — po upodobitvi na freski sv. Nedelje v Crngrobu, ter mlajša oblika renesančne skrinje s konstrukcijskim poudarkom na bočnih stranicah iz 2. polovice 16. stoletja). Poglavitni namen razstave je bil prikazati razvoj okrasnih oblik na gorenjski kmečki skrinji, ki mu moremo sklenjeno slediti do začetka 17. stoletja, ko so se nam ohranili najstarejši primeri plastično in slikarsko okrašenih skrinj, pa do konca 19. stoletja, ko so prenehale delovati ljudske slikarske delavnice in je skrinja izgubljala svoj pomen v notranji opremi kmečkih stanovanj.

Študijsko obdelana zbirka slik na steklo v Gorenjskem muzeju je bila javnosti predstavljena na razstavi **Ljudske slike na steklo** leta 1967. Na podlagi domače in tuje literature so bile slike na steklo v zbirki Gorenjskega muzeja klasificirane po pripadnosti posameznim slikarskim delavnicam. Poleg slik, ki so nastale v tujih slikarskih delavnicah (avstrijskih v Sandlu in čeških v Pohožih) in so v absolutni številčni premoči, so bile na razstavi prikazane tudi slike na steklo, ki so nastale v domačih slikarskih delavnicah (Selška delavnica, delavnica mojstra okorne risbe). Z domačim gradivom je na razstavi sodeloval tudi SEM iz Ljubljane. Ob razstavi je izšel propekt s strokovnim uvodom.

Dve leti so trajale temeljite priprave na razstavo **Planšarska kultura na Gorenjskem**, ki je bila od leta 1969 do 1971 odprta v vseh razstavnih prostorih v II. nadstropju muzejske hiše v Tavčarjevi ulici 43. Na razstavi so bile prikazane vse najpomembnejše prvine te za območje Gorenjske tako pomembne oblike ljudske kulture. Gradivo je bilo urejeno po poglavjih.

Vsebinsko težo uvodnega dela razstave so nosile karte in diagrami, ki so osvetljevali gospodarski pomen in obseg živinoreje ter planšarstva na Gorenjskem od osemdesetih let preteklega stoletja do danes. Pogled v starejšo zgodovino planšarstva je odpiral kartografski prikaz planin, ki se v zgodovinskih virih najbolj zgodaj omenjajo (od l. 973, ko je sporočeno ime planine Pečane na Jelovici, do okr. l. 1500). S posameznimi fotografskimi kopijami listinskih virov z omembami planin ali dajatev v živini in siru, je razstava opozarjala na razmere, ki so v zvezi s planšarsko živinorejo veljale v fevdalni dobi. S tem namenom je bil sprejet v koncept razstave tudi kartografski prikaz planinskih kmetij — sirnic ali švajg, ki jih zgodovinarji ugotavljajo na ozemlju škofjeloškega gospodarstva.

V nadaljnjih poglavjih je bila obravnavana planšarska arhitektura s planšarskimi naselji, prikazana notranja oprema pastirskih stanov iz bohinjskih gora, dalje ljudski promet v Alpah, sirarska dejavnost in v sklepnem delu razstave pastirsko življenje na planinah, njihova noša in pastirska umetnost.

Zanimiva je ugotovitev, da se je v naši pastirski kulturi, zlasti še v pastirskem stavbarstvu, ohranilo največ starega izročila v planšarskih območjih, kjer velja, ali je še do nedavna veljal sistem posamičnega, individualnega pastirstva na skupnih planinah (Bohinj, planine velikoplaninske skupine). Planšarsko stavbarstvo je bilo obravnavano po gorenjskih alpskih območjih: Julijske Alpe, Karavanke, Kamniške Alpe. V tem okviru so bile prikazane vse razvojne oblike pastirskih zgradb. Poleg stanov »na kobilah« v bohinjskih gorah, »tamarjev«, se je najstarejše pastirsko stavbarsko izročilo ohranilo v šotorasti obliki pastirske kočice na planinah veliko-

Študijsko raziskovanje in v strokovnem pogledu pomembnost in vloga razstave. Razstava »Planšarska kultura na Gorenjskem«

planinske skupine ter na planinah na Krvavcu. Ob razstavi je izšel vodnik s krajšim, vendar izčrpnim strokovnim uvodom.

V prizadevanju, da bi razstava dobila trajnejši značaj, so bili v ta namen pridobljeni prostori v opuščeni sirarni v Stari Fužini. V prostorski stiski ni bilo moč prikazati razstave v celoti. Omejili smo se na prikaz planšarstva v Bohinju, saj je to območje z najbolj razvitim planinskim pastirstvom in območje, kjer se je v pastirski kulturi ohranilo tudi največ starega izročila.

Ob razstavah, ki jih je pripravil Gorenjski muzej, so v Kranju gostovali s svojimi razstavami še drugi muzeji:

1. Raznobarvne vezenine in tkanine na Slovenskem, SEM Ljubljana, 1961;
2. Vraževerje na Slovenskem, SEM Ljubljana, 1965;
3. Modeli za »mali kruhek« na Slovenskem, SEM Ljubljana, 1966;

Planšarska kultura na Gorenjskem

4. Kamnita ljudska plastika na Krasu, SEM Ljubljana, 1966;
5. Arhitektura na vasi, Zavod za spomeniško varstvo Kranj, 1966;
6. Planšarstvo na Veliki planini, Muzej Kamnik, 1967;
7. Noše bitolskega okraja, Zavod za napredek gospodinjstva in Muzej Bitola, 1968.

Anka Novak

Zusammenfassung

Die volkskundlichen Ausstellungen des Museums in Kranj

Die obigen Zeilen bringen den Bericht über die volkskundlichen Ausstellungen des Museums in Kranj von 1960 bis 1970. Folgende Ausstellungen verdienen besondere Erwähnung: Volkstracht in Gorenjsko, Volkskunst in Gorenjsko, Bauertracht in Gorenjsko, Hinterglasmalereien und Almkultur in Gorenjsko.